

“ ”

Nabaritu dadila euskaldun batzuok euskaldun baten istorioa kontatu dugula

Cristóbal Balenciaga telesaila

Cristóbal Balenciaga diseinatzailearen biografia kutsuko fikziozko telesaila egin du Moriarti hirukoteak, Disney+ plataformarentzat. Estreinakoa dute formatu horretan. Aitor Arregi eta Jon Garañorekin egin du hitzordua ARGIAk, Jose Mari Goenaga kanpoan baitzen, eskuartean duten proiektu baterako lanean.

✂ GORKA PEÑAGARIKANO GOIKOETXEA 📺 DANI BLANCO / ARGIA CC BY-SA

[Bi proiektorekin buru-belarri ari dira egun, eta arbelean dituzte hainbat apunte. Horra seinالاتu dugu] Cristóbal Balenciagaren telesaila ahaztu samar-edo izango duzue dagoeneko...

Aitor Arregi: Atzo, Eroskin nengoela esan zidan batek, besoa altxatuta, urrutitik: “Aizu, zorionak eh!”. Uste dut gutxitan sentitu dudala hainbeste alditan jendeak horrenbeste zoriontzea. Gehiago zoriontzen ari zaizkit *Balenciaga*-rekin, besteekin baino. Igual besteekin zoriontzen gintuzten sariak lortu genituenean, baina ez lanagatik beragatik.

Jon Garaño: Nik ere nabaritu dut jendeari gustatu zaiola, edo sentsazioa dut, dezente ikusi dela. Gertatzen dena da Cristóbal Balenciagak etxea eduki zuela Donostian bukaeraraino, eta harekin istorioak edo bizipenak dituela jende askok, zuzenean ez bada, hurbil. Baten amonak bertan egin zuela lan, lehengusu baten lagunak ez dakit zer...

Joskintza lana ez ezik, edo hori baino gehiago behintzat, bere bizitza pertsonala da erdigunean jartzen duzuen. Eta agian oinarrian hau dago: Cristóbal Balenciagari buruz, pertsona gisa, ez dagoela informazio askorik.

Garaño: Berak horrela izatea nahi zuen: bere lanaz hitz egitea eta ez berari buruz. Erabaki horren inguruan ardatzen da telesaila. Informatu eta dokumentatu gara asko, eta argi ikusi duguna hori da, berak borrokatzen zuela bere lana ikusarazteko eta bere izate pertsonala beste plano batean uzteko. Kontrastea zen gainerako ia diseinatzaile guztiekiko, protagonismo zaleak zirelako. Ateak ixteak kontrako efektua eragin zuen berarengan: jendeak jakin nahi zuen zerbait berari buruz, eta berak are gehiago itxi zituen ateak. Ez zuen elkarrizketarik eman aktibo zegoen bitartean. Gero, ja utzi zuenean, bi elkarrizketa eman zituen, baina oso-oso laburrak biak. Seguru eduki zituela eskaintza handiak.

Telesailaren ildo narratiboan, elkarrizketa bat hartu duzue abiapuntu.

Arregi: Fikzio bihurtu dugu. Elkarrizketa hori ez zen Igeldon eman, baizik eta Franzian. Ezta asteburu oso batean ere, baizik eta arratsalde batean.

Dispositibo narratibo bat behar da gauzak ordenatu ahal izateko, eta buruari buelta dezente emanda, iruditu zitzaigun elkarrizketa bat oinarrian jartzea lagun-garri izango zitzaigula. Balenciagaren misterioaren kontzeptu hori ere argitzeko balio du; azkenean, kazetari bat ari zaio galdezka zergatik erabaki zuen gauza bat egitea eta ez bestea, zergatik geratu zen gortina atzean, zergatik itxi zizkion ateak prentsari, lan egiteko manera, ardurak ez delegatzea...

Gure aldetik, geroz eta gehiago dokumentatu, orduan eta gehiago ohartzen ginen bere ahotsa falta zela. Hau da, ez zeukala iritzirik honi edo hari buruz. Orduan, gure ariketa izan da kazetariaren lekuan jartzea eta hipotesiak egitea, ea hau galdetuta, edo situazio honetan jarrita, zer erantzun edo egingo zukeen. Aukera ematen zigun gure zalantzak kazetariaren ahotsean jartzeko eta istorioa aberasteko. **Garaño:** Spoiler moduan esango dut. Atzetik edo azpitik gai bat dago: Balenciagak dena kontrolpean izateko zeukan beharra.

Nola eraikitzen da pertsona bati buruzko istorioa, bere izaerari buruz ezer gutxi dagoenean?

Garaño: Badaude liburu batzuk bere inguruko jendeak idatzitakoak, eta hortik ere asko tiratu dugu. Balenciaga nolakoa zen kontatzen dute pixka bat. Eta horrez gain, bildu gara bera ezagutu zuen jendearekin. Baina jakina, heldua zenean ezagutu zuten. Ez da berdina Balenciaga 40 urterekin, Gerra Zibiletik ihesi Parisera joan zenean, edo bere karreraren amaieran. Segur aski pertsonak ibilbide bat izan zuten, eta hori erakutsi nahi genuen. Jasotako informazio guztia kokteleraren batean sartu eta gure Cristóbal Balenciaga sortu dugu. Hainbeste irakurri eta entzunda susmoak har ditzakezu, eta susmo horietatik eraikitzea besterik ez da geratzen.

Ez dugu aipatu orain arte: telesaila egiteko ideia ez zen zuena izan. Iritsi egin zitzaizuen.

Arregi: Lourdes Iglesiasek proposatu zion Balenciagak Parisen eman zituen 30 urte pasatxoak kontatzea. Aurretik ibilbide handia eduki zuen hemen eta Espainian, baina abiapuntua hango ibilbidean ikusten zion berak. Eta guk ere bai gero. Baina ez genuen era kronologiko batean kontatu nahi, eta aipatu dugun elkarrizketa oinarri hartzea, fikzio bihurtua, aitzakia ederra zen hori egiteko.

“ ”

Balenciagak borrokatzen zuen bere lana ikustarazteko eta bere izateko pertsonala beste plano batean uzteko

Jon Garaño

Elkarrizketa horrek ezartzen du oinarria, baina kapitulu kapitulu hainbat gai jorratu dituzue. Gai propio bana du kapitulu bakoitzak.

Arregi: Elkarrizketak ematen dio hari orokorra, eta horren baitan daude gai batzuk serie guztian lantzen direnak, baina aldi berean, kapitulu bakoitzak entretenitu behar du. Telesailen ikusle gara, baina sekula egin gabe geneukan ariketa hori. Gainera, ezin dugu ahaztu, Balenciagari gauza asko gertatu zitzaizkiola Parisen: Gerra Zibiletik iheska atera zen, negozio berria ireki zuen, estilo propioa eta bereizgarriaren bila jardun, Bigarren Mundu Gerra eta nazien okupazioa jasan, horrek sortzen duen gatazka politikoa guztiarekin, Dior eta Balenciaga estiloen talka eta pikea ere badago, lanak kopiatzea,

Belgikako Fabiola erreginaren ezkontzarako jantzia... Istorio propioak dituzten kapituluak dira. *The Crown* telesaila datorkit burura, kapitulu batean, hasi eta buka, nola kontatzen den margolari batek Churchillekin duen harremana.

Sakondu dezagun mamian. Aipatu duzue Balenciagak bere lan prozesu osoa kontrolatzeko zeukan beharra, eta interesgarria da lan egiteko manera horri erreparatzea. Bere karrerako azken urteetan, jantziak neurriera egin beharrean, eskala handian ekoizten hasten dira hainbat eta hainbat diseinatzaile. Bi ereduak talka-unea bizitzea egokitu zitzaion Balenciagari.

Arregi: Ulertuta Balenciagari gertatu zitzaiona, era batera edo bestera sektore guztietan gertatu da. Eta horixe egiten zitzaigun interesgarriena Iglesiasen proposamenean, goi-joskintzak eta ikusentzunezkoen munduak badituztela paralelismoak. Mundu zaharrean zaude, lan egiteko era bat dago, eta bat-batean dator beste gauza bat, gainera pasatzen zaituena. Edo egokitzen zara edo amore ematen duzu. Edo errelebatzen zara eta eusten diozu zure lan egiteko moduari. Zinemari asko gertatzen den zerbait da; zinea egiteko era tradizionalak eta plata-

Cristóbal Balenciaga telesaileko hainbat fotograma.

forma handien ereduak talka egin dute. Nola kokatzen zara egoera berri horretan? Balenciagari harrapatu zion talka garai horrek ja nagusia zela, 72 urterekin, marjina gutxirekin aldatzeko, oso errotuta ideia batzuekin eta lan egiteko forma jakin batzuekin. Saiakerarik egin zuen; Air France-ko istorioa, adibidez.

Egiletzari garrantzia berezia ematen dio, bistan da. Balenciaga markadun jantziak bere parte zirela sentitzen zuen.

Garaño: Kontatu dizkigute anekdota batzuk, nola ezin zituen bezeroen jantziak, berak eginak, zulo txiki batekin, edo ondo jantzi gabe... eta kapaza zela pertsona hori hartu, etxera eraman eta berak eskuz josi eta konpontzeko. Oso interesgarria da hori Balenciaga deskribatzeko.

Bada topiko bat, egiten duzun pelikula edo margolanean zu zaudela kamuflatuta, zurea dela sentitzen duzula, hor zaudela, zaindu nahi duzula. Zer da sorkuntza, non amaitzen da prozesua, nola kudeatu frustrazioak, trabak, isolamendua, pentsamenduak... Eztabaidagai horiek kanalizatu ditugu Balenciagaren gisako sortzaile

batean. Berak esaten zuen artisaua zela, eta ez artista; baina azkenean, bere jantziek hainbesteko pertsonalitatea eta berezitasuna daukate, artista egiten dutela.

Ez dakit aurretik goi-joskintza eta mundu hori ezagutzen zenuten, baina prozesua hain luzea izanik, ikasiko zenuten dezente.

Arregi: Zeretik hamarrerako eskalan, ni pasa naiz zerotik zero koma zortzira [barre egin du]. Teknikari buruz ez dut gehiegi ikasi, baina mundu horrek nola funtzionatzen duen, edo zuen, desfileak eta abar, oso interesgarria egin zait.

Prozesua, gainontzean, neketsua izan da. Bi urte eta erdi luze izan dira. Dimentsio oso handiko proiektua izan da, ia-ia hiru pelikula batera egitea bezalakoa. Arnasestuka ibili gara behin baino gehiagotan, errealizazioaren kasuan, eta tentsio momentu asko ere izan ditugu, lana planifikatzeko. Gauza asko zeuden egiteko: mundu bat zerotik egin behar zen, eta, bereziki, jantzien kontua. Ezin duzu edozer gauza egin Balenciaga batekin, ezin duzu erridikulua egin. Jantzitegiko taldea bikaina eduki dugu, eta eskerrak

horri, kontu zehatz asko daudelako, kapitulu bakoitzean jantzi konkretuek agertu behar dutelako.

The New Look (Apple+) telesaila ikusi duzue? [Christian Dior diseinatzailearen ingurukoa da, Parisen kokatua; Balenciaga ere ageri da].

Garaño: Ez, baina irakurri dugu zerbait.

Telesail amerikarra da, zeinetan nazien okupazioak-eta protagonismoa hartzen duten, lehergailuak-eta, imajina ditzakezuen kontuak... Oso epikoa zentzu horretan. Zuen lanarekin alderatuta, fokua beste nonbait jarrita.

Arregi: Gure *highlight* momentua, nazien desfilea grabatzea izan zen, gauez, Donostiako portuan [barre egin du]. Guk ere jarriko genituzke bonbak, baina epikoa izatea aurrekontuarekin doa. *The New Look*-ek agian gureak baino hamar aldiz gehiago kostatzen du.

Garaño: Enpresa ikuspegitik eta Balenciagaren alde psikologiko eta politikotik heldu nahi izan diogu, aurrekontuaz gain,

jantziteriarekin baino seguruago sentitzen ginelako. Atentzioa ematen zigan nazien okupazio garaian aktibitate horrek guztiak aurrera jarraitzea. Irakurri dugunagatik, kontserbadore kutsua zuen Balenciagak, baina batere ez zen busti. “Apolitikoa” zela zioen. Bazituen lagunak, bukaeraraino, Francoren orbitakoak; are gehiago, egin zuen azken soinekoa Francoren bilobaren ezkontzarako izan zen. Eta justu, azken aurreko jantzia, beste muturrean zegoenari: Vicente Ameztoyen emazteari. Anabasa interesantean mugitzen zen Balenciaga.

Arregi: Galdera da ea nazien okupazioan izan zaitezkeen apolitikoa. Interesantea da Bizkarrondo bazkidearekin dituen elkarriketak, azken hori errepublikanoa baitzen, Gerra Zibilek alde egindakoa. Une batean esaten dio Balenciagari: “Dena da politika, baita egiten dituzun kapelak ere”.

Netflixek duela gutxi estreinatu du *Picaro: El pequeño Nicolás* telesail-dokumentala. Florentino Pérezi galdetzen diote ea PSOEkoa ala PPkoa den, eta berak honela erantzuten du: “Ni boterea naiz”.

Garaño: Botereari loturik dagoen apolitikotasuna da. Maila horretan dabilen jende askoren nortasun agirian dagoen zerbaite; orain Aznarren laguna naiz, orain Zapaterorena.

Alberto San Juanek lan handia egin du Cristóbal Balenciaga horrela gorpuzten.

Arregi: Ez dut imajinatu nahi bera gabe zer izango zen hori. Eszena guztietan dago ia. Eta berak bai zeukala lana, frantsesez eta euskaraz hitz egiten gainera; ideiarik eduki gabe euskaraz, eta frantsesez apenas. Irakasle banarekin ibili da.

“ ”

***Mundu zaharrean zaude,
lan egiteko era bat dago,
eta bat-batean dator
beste gauza bat gainerik
pasatzen zaituena***

Aitor Arregi

Nola eraman du?

Garaño: Graziosoa izan da, bera saiatzen baitzen euskara praktikatzeko, eta agian hitz egiten zuen taldeko batekin, gernikarra, eta kontu eske etortzen zen gugana: “Honek esan dit honela eta honela esaten dela, ez zuek esan didazuen bezala”. Espikatzen saiatzen ginen bere pertsonaia getariarra dela eta ez duela berdin egiten. Berak esaten zigan “debekatu” edo *kapatu* egiten geniola lankide batzuekin hitz egitea [barre egin du].

Lanketa ere egin dugu euskararekin. Nahi genuen garaiko Getariako euskara izatea, eta hizkuntza egokitzen asko lagundu gaitu nirekin ikasi zuen Kepa Iribarrek [Euskadi Irratiko kazetaria], eta berak kontrasteak egin ditu familiako senide helduago batekin. Gero, Bizkarrondo familiak [Balenciagaren bazkideak, euskaldunak] donostiarrez egiten du, eta errazagoa zitzaigun hori.

Eta Disneyk nola hartu du euskararena?

Garaño: Gustatu zitzaien Balenciagari buruzko telesaila egiteko ideia, nahi zuten guk egitea gainera, gure aurreko lanengatik, eta bereziki gustatzen zitzaien

gu euskaldunak izatea, hemendik kontatu zitekeelako istorioa. Hori irudikatzen gauzarik onena hizkuntza bera da, eta garrantzia eman genion horri. Disneyri gustatu zitzaion guk horrela nahi izatea, nahiz eta gogoan dudan beldur pixka batekin planteatu geniola hasieran.

Espainiako Estatuko Disneyk ez du doblatu pelikula, baina Frantzia eta gaintzeko herrialdeetan bai. Hau da, Frantzia frantsesez dago dena, Ingalaterran ingelesez ikus dezakezun gisan, baina Espainian hiru hizkuntzak mantendu dituzte, azpitoluekin. Aktore lagun batek esan zidan adi egoteko, behin estreinatutakoan ez ote zuten aldatuko, Movistarrerekin halako esperientzia bat zutelako...

Arregi: Marka izango zen gero; euskara gutxi dauka eta gainera doblatzea. *As bestas* galegoz da eta ohitu dira horretara, euskarazko pelikulak ikusteko aukera ere zabaldu dute, saritu dituzte gainera... Guk argi geneukan euskara sartu behar zela, Balenciagak amarekin duen konexioa erakusteko. Ez dakit Extremadurako edo Parisko bati zer esaten dion, baina guri asko esaten digu. Guretzat diferentziala zen euskara egotea eta Euskal Herriko kontaketa istorioa. Nabaritu dadila euskaldun batzuek kontaktu dugula euskaldun baten istorioa, eta ez, errespetu osoz, korear batek.

Estatubatuarrek segitzen dute oraindik horrela egiten, garai batean egiten zen bezala. Errusian kokatzen bada pelikula, ingelesez hitz egiten dute lasai-lasai. Eta ohituta gaude gu, horrela ikusten ditugu. *The New Look* aipatu duzu lehen, eta hor, irakurri dudanez, ingelesez egin dute guztia, Parisen kokatu arren; frantsesaren ukituak dituen ingeleza, gainera.

Disneyk jarri du dirua. Zer moduzko

esperientzia izan duzue?

Arregi: Orokorrean, eta beste plataforma batzuei buruz entzuten diren gauzak kontutan hartuta, ezin gara kexatu. Asko errespetatu gaituzte. Egindakoa gure lan propioa dela ulertzen dugu, nahiz eta gauza txiki batzuk inposatu dizkiguten. Oro har, dena den, zentzuzko gauzak izan dira. Disney gurekin hasiberria zen Espainiako Estatuan, eta orain, hiru urte pasatu direnez, pentsatzen dut beraiek ere izango dutela eskarmentua, normala da.

Entzuna dut Donostiako Zinemaldiko zeozer...

Arregi: Berez hemen estreinatzekoa zen, baina AEBetatik erabaki zuten atzeratzea. Hango logikan berdintsu zaie Zinemaldian estreinatu ala ez. Adierazi genien desadostasuna, pena ematen zigula, hemen egindakoa delako, hemengo ekipoarekin eta buruhauste galantak sortu ditugulako Donostiako trafikoa. Azkenean, hilabete batzuk geroago egin zen estreinua Victoria Eugenia.

Garaño: Beraiek datu asko daukate. Badakite zortzigarren minutuan zenbat ikuslek utzi dioten telesaila ikusteari, edo lehen kapitulua bakarrik zenbatek ikusi duten. Obsesionatuta daude horrekin, eta tematu zaizkigu lehen kapitulua bereziki erakaragarria egiteko esaten. Diru asko inbertitu dute, eta ondo joatea nahi dute.

Emitza onak ematen ari da?

Garaño: Ez digute daturik eman, hori da plataformen politika. Soilik esan digute oso pozik daudela bi gauzengatik: estreinaldi ona izan duela, eta ikusi duenak hasi eta buka egin duela. *The Guardian*-en kritika oso ona izan genuela eta Alemanian ere bai, eta horregatik ere pozik daude. Email bidez esan dizkigute gauza horiek.

“ ”

Euskaldun baten istorioa hemendik kontatzeko, tresnarik onena euskara da, eta garrantzia eman nahi genion horri

Jon Garaño

Batek baino gehiagok galdetuko dio bere buruari ea zergatik ez duen ETBk egin telesaila, edo gutxienez eskaini, euskalduna zelako Balenciaga, eta bere irudia sarri hauspotu dutelako euskal erakundeek. Egia da jatorrizko ideia ez zela zeuena, eta Disney-k erosi duela, baina...

Garaño: Arazoa izango litzateke, argi eta garbi, aurrekontua. Horrek ez du kentzen, nire ustez, ETBren ardura serieak euskaraz egiteko. Uste dut apustu handia egin beharko litzatekeela.

Arregi: Orain etorriko dira esatera geuk egiteko...

Garaño: Ba egingo genituzke, baina eman diezazkigutela eskatzen ditugun baliabideak. Garrantzitsua ikusten dut helduentzako telesailak egitea. Umeentzat eta gazteentzat egiten ari direnak ondo ari dira, nik etxean ikusten ditut, badaukate beraien publikoa, *Goazen* fenomeno da... Orain dela urte batzuk egin zen saiakera bat lau mini-serie aterata, denak kasik kolpera emanda, derrepentean, eta hortxe geratu zen. Zorionez, hala ere, uste dut badatozela batzuk.

Arregi: Sentsazioa dut fikzioak marka

bat ematen diola kateari, saio konkretuek eta albistegiek egiten duten bezala. ETB egon daiteke pelikula baten atzean, finantzazioan, baina pelikula ulertzen dut gehiagorena den zerbait gisa, zinetatik pasako dena-eta. Fikziozko telesailak behar ditugu. Garestia da, baina uste dut balio duela. Fikzioarekin kontatu dezakezu hemengoa den zerbait, *Alardea* edo *Altsasu* izan ziren bezala. *Balenciaga*-rekin hori egiten saiatu gara.

Garaño: Guk egiteak eta bertan egiteak balio erantsi handia ematen dio. Esaterako, HBOk egin zuen *Chernobyl*, arrakasta handia eduki zuen, baina Errusian haserretu ziren eta haiek egin zuten beste telesail bat, haiena kontatzeko.

Japonian haserretu dira Oppenheimer-ekin...

Garaño: Gure istorioak geuk kontatzea inportantea da. Munduan egoteko forma da.

Aurrera begirako bi proiekturen izenak ikusten ditut arbelean. Zer daukazue eskuartean?

Garaño: Enric Marcoren bizitzari buruzko filma izango da bata, *Marco*, 2005ean egindako adierazpenen harira. Udazkerako amaituta edukitzea espero dugu. Eta orduantxe hasiko gara bestea grabatzen, *Más palomas*.

Lehena gaztelaraz eta katalanez izango da pelikula, ingeles eta aleman pixka bat izango du, eta bestea, batik bat, euskaraz.

Arregi: Tokatu zaigu gauza bat amaitu eta beste bat martxan jarri behar izatea, eta hori amaitzen ari ginela beste batekin jartzea... Ez da ohikoena, baina horrela izan da. Berez *Balenciaga*-ren aurretik zihoan *Marco*. ●